

УДК 811.111'42:316.48

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТАКТИКИ УНИКНЕННЯ КОНФЛІКТУ НА МАТЕРІАЛІ СІМЕЙНОГО АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Грицаєнко В.С.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Стаття розглядає поняття та особливості сімейного дискурсу, виокремлює серед можливих комунікативних ситуацій спілкування у рамках даного дискурсу конфліктну ситуацію спілкування. Серед можливих стратегій поведінки у такій ситуації виділяється уникнення конфлікту. У статті досліджуються можливі тактики реалізації стратегії уникнення конфлікту, аналізуються особливості їх мовної реалізації у рамках сімейного англомовного дискурсу.

Ключові слова: сімейний дискурс, конфліктна ситуація, уникнення конфлікту, ігнорування, ухилення від відповіді, зміна теми, мовна репрезентація.

Постановка проблеми. Актуальним на сьогоднішній підходою до вивчення мовних явищ є соціолінгвістичний підхід, який розглядає мову у тісному її зв'язку із соціальним контекстом. Одним із можливих соціальних контекстів розгортання комунікативної ситуації є сім'я. Серед можливих умов комунікації у сімейному дискурсі виокремлюється конфлікт, як одна із форм мовної та соціальної взаємодії людей. Інтерес сучасної мовознавчої науки до вивчення конфліктних ситуацій та шляхів їх вирішення зумовлений актуальністю та перспективністю розгляду цього питання у рамках посилення інтересу до людського чинника у мові та пошуку причин виникнення та шляхів гармонізації конфліктних ситуацій загалом.

Аналіз актуальних досліджень. Соціолінгвістичний напрямок мовознавчої науки розвивали такі дослідники, як Є. Д. Поліванов, Л. П. Якубинський, В. М. Жирмунський, В. В. Виноградов, А. Мейс, А. Сеше, А. Матезіус та ін. Сімейний дискурс і стратегії й тактики комунікативної поведінки у ньому вивчали В. В. Козлова, О. В. Бровкіна, Л. В. Солощук тощо. Конфлікт як мовний та мовленнєвий феномен досліджували В. Є. Виноградова, І. В. Певнева, В. С. Третьякова та ін.

Метою статті є дослідження мовної реалізації тактики уникнення конфлікту на матеріалі сімейного англомовного художнього дискурсу.

Виклад основного матеріалу. За останні декілька десятиріччів у сучасній лінгвістиці спостерігається підвищений інтерес до вивчення різних типів дискурсу. Дискурс як мовна одиниця з'явився у лінгвістиці внаслідок зосередження уваги дослідників на людському факторі мовлення. Саме інтеракціональна природа дискурсу становить пріоритетний напрямок сучасних лінгвістичних досліджень. Зокрема, було з'ясовано, що поняття дискурсу не обмежується лише письмовим та усним мовленням, однак позначає також позамовні семіотичні процеси. Таким чином, однією з головних ознак дискурсу як лінгвістичного явища є наявність соціального контексту.

Соціальний контекст дискурсу означає включеність мови до різного роду соціальних факторів, одним із яких є група людей, яка використовує мову для міжособистісної комунікації та здійснення контактів із тими чи іншими соціальними інститутами [10, с. 22]. Серед цілого різноманіття таких людських спільнот особливе місце займає сім'я, як одна із найважливіших

ланок суспільства та соціального життя. Особливості комунікацій між членами родини презентує такий тип дискурсу як сімейний дискурс.

Сімейний дискурс доцільно розуміти як неінституційний дискурс, сфера функціонування якого обмежується рамками відносин між членами сім'ї, при цьому не враховується той факт, чи живуть комуніканти разом чи окремо. На думку О.В. Бровкіної, сімейний дискурс – це тип особистісно-орієнтованої комунікативної взаємодії у сімейно-побутовій сфері, що характеризується статусною асиметрією, зумовленою соціальною, віковою та рольовою нерівністю учасників спілкування. Дослідниця виокремлює наступні характерні риси сімейного дискурсу:

- 1) відсутність офіційної регламентації та порядку передачі комунікативних ходів;
- 2) залежна від статі та віку статусно-рольова конфігурація;
- 3) неформальність;
- 4) емоційність (як позитивна так і негативна) [1, с. 25].

Комунікація членів родини може реалізуватися у різного роду комунікативних ситуаціях. С. М. Ервін-Тріпп розуміє комунікативну ситуацію як постійну модель поведінки, що має місце при спілкуванні людей. Узагальнений поділ комунікативних ситуацій на кооперативний і конфліктний типи запропонував М. Ф. Пономарьов. Всього ж дослідники виокремлюють три варіанти типи комунікативних ситуацій, які є показниками співпадання чи неспівпадання інтересів і цілей комунікантів – гармонійна, кооперативна та конфліктна комунікативні ситуації [7, с. 9].

У даному дослідженні фокусуємо увагу саме на конфліктній комунікативній ситуації, яка виникає тоді, коли комунікативні стратегії мовця та адресата у міжособистісній мовленнєвій взаємодії розходяться. Відбувається зіткнення мовця із адресатом у результаті розбіжностей їх інтересів, поглядів або цілей, а також якщо мовець усвідомлено завдає певної вербальної шкоди адресатові [4, с. 206].

У ході розгортання конфліктної ситуації спілкування комуніканти можуть застосовувати різні стратегії й тактики поведінки у ній. І. В. Певнева пропонує наступні три базові види комунікативних стратегій:

- 1) конфронтаційна, або деструктивна стратегія;
- 2) стратегія дистанціювання або нейтральна стратегія;

3) стратегія кооперації, або конструктивна стратегія [5, с. 11].

Особливий інтерес у рамках даного дослідження представляє стратегія дистанціювання або нейтральна стратегія. Вона може бути активно-нейтральною (тобто уникнення та ухилення), яка оперує тактиками переривання або відмови від діалогу, дистанціюванням тощо, а також пасивно-нейтральною (бездіяльність), що оперує тактиками мовчання та замовчування, ігнорування [5, с. 11]. Таким чином, тактика уникнення конфлікту, яка являє собою предмет даного дослідження, є способом виходу із конфліктної комунікативної ситуації, характерним для стратегії дистанціювання або нейтральної стратегії.

Розглянемо дану тактику більш детально. Для розуміння специфіки тактики уникнення конфлікту, доцільно звернутися до соціологічних досліджень, які становлять важливу складову соціолінгвістики. Так, американськими соціологами К. Томасом і Р. Кіллменом було розроблено двохвимірну модель стратегій поведінки людини у *конфліктній ситуації* [8, с. 64]. Відповідно до цієї моделі, стратегія уникнення конфлікту характеризується низьким рівнем спрямованості на інтереси опонента, та у той же час низьким рівнем спрямованості на задоволення власних інтересів.

В.Є. Виноградова зауважує, що до стратегії уникнення конфлікту переважно вдаються люди, що мають психологічну схильність виходити з конфліктної ситуації, відмовлятися від її вирішення [3, с. 15]. Відповідно до класифікації типів особистості на основі їх комунікативних установок В. С. Третьякової така поведінка є характерною для конформістського типу [9, с. 127]. Людина при цьому може ігнорувати конфліктну ситуацію та вдавати, що її не існує, не вживаючи ніяких заходів для її вирішення. На думку В. Є. Виноградової, конфлікт за умов його уникнення не розв'язується, адже причина, якою він був викликаний, не усувається, а сам конфлікт заганається усередину. Дослідники вважає, що реалізація такого варіанту поведінки у конфліктній ситуації може мати місце лише у випадку, коли конфлікт є незначним, та неторкається принципових аспектів діяльності комунікантів [3, с. 15].

Уникнення конфлікту як спосіб виходу із конфліктної комунікативної ситуації реалізується через конкретні стратегії, які, як відомо, включають у себе відповідні тактики і прийоми, які являють собою конкретні мовленнєві дії мовця, обмежені лише певним етапом його комунікативного контакту з адресатом і спрямовані на здійснення комунікативного впливу на нього, на досягнення бажаного ефекту чи на запобігання небажаного результату як окремої (незагальної) комунікативної мети мовця в межах конкретного типу дискурсу [2, с. 100–101].

У рамках стратегії уникнення М. Г. Лук'янець [5] виокремлює тактики прямого і непрямого уникнення. Тактики прямого уникнення, на думку автора, включають у себе тактику визнання реагентом власної некомпетентності/необізнаності та тактику уникнення коментування. Непряме уникнення представлене тактиками, в яких імплікується небажання або неможливість реагента відповісти на конфліктну ситуацію. Ре-

агент ухиляється від відповіді, посилаючись на різні обставини, які перешкоджають виявленню очікуваної реакції: апеляція до часового фактору, апеляція до фактору складності, апеляція до більш компетентного джерела інформації. Крім того, до непрямого ухилення М. Г. Лук'янець відносить тактику ігнорування реплік співрозмовника і тактику зміни теми спілкування шляхом використання зустрічного питання.

Розглянемо більш детально особливості мовної реалізації зазначених тактик уникнення конфлікту у сімейному англомовному дискурсі. Так, тактика ігнорування конфлікту, за М. Г. Лук'янець [5, с. 258], належить до непрямого уникнення конфлікту, оскільки виявляє небажання або неможливість реагента відповісти на конфліктну ситуацію. Ігнорування конфліктної ситуації часто може виражатися через мовчання мовця – він може не відповідати на поставлене питання або про вокативні висловлювання з боку співрозмовника. Таку тактику уникнення конфлікту спостерігаємо на прикладі маритального дискурсу:

«I have to go away for a while,» Eddie said.

«What do you mean, you have to go away? What was that telephone call?»

«Nothing,» he said, fleeing abruptly down the hallway to their walk-in closet» [12].

На мовному рівні ігнорування чоловіком конфліктної ситуації у даному прикладі виражається через використання іменника *«nothing»*, як засобу уникнення прямої відповіді на поставлені питання та, відповідно, уникнення конфлікту з дружиною.

Мовчання як спосіб уникнення конфлікту спостерігаємо у такому прикладі парентального англомовного художнього дискурсу:

«It was me,» muttered Hareton.

«What do you say?» demanded the master.

Hareton looked at his plate, and did not repeat the confession. Mr. Heathcliff looked at him a bit, and then silently resumed his breakfast and his interrupted musing» [11, с. 508–509].

У даному прикладі тактика ігнорування виражається через мовчання, як комунікативну одиницю, що, так само як і мовлення людини, несе у собі певний прагматичний потенціал. Мовною вказівкою на мовчання тут виступає словосполучення *«did not repeat»*.

Як стверджує М. Г. Лук'янець [5, с. 258], у реактивних репліках комунікантів виявляються прагматичні особливості не тільки згоди або допущення, незгоди або заперечення, але й відмови або ухилення. У таких репліках конфліктного дискурсу функціонують висловлення, що відображають ухилення від теми розмови чи відмови від відповіді. Прилад реалізації такої тактики уникнення конфлікту спостерігаємо у наступному фрагменті парентального дискурсу:

«What I think,» Eddie said, «is that it must be the truth or there would be some kind of warning on the bottle, like if you take too much it will kill you or at least make you sick. Even –»

«Eddie, I don't want to hear this!» she cried, and clapped her hands to her ears. «You're... you're... you're just not yourself and that's all that it is!» [12].

Мовними засобами реалізації тактики ухилення від відповіді тут слугує фраза *«I don't want to hear his!»*, направлена на припинення

конфронтації, а також фраза «*you're just not your self*». Як бачимо, обидві фрази мають заперечну форму, таким чином демонструючи прагнення матері заперечувати виниклий конфлікт, ухилятися від нього. Ствердження «*that's all that it is*» демонструє бажане бачення ситуації мовцем. Пошук шляхів ухилення від конфлікту виражений у тексті через повтор «*You're... you're... you're just not your self*». Подальший хід розмови наближає виниклий конфлікт до ситуації його гармонізації, та, як наслідок, змінюється і мовна репрезентація ухилення конфлікту:

«*But maybe we don't even have to talk about it,*» *Eddie went on.* «*Mr. Keene might have been joking with me. Sometimes grownups... you know, they like to play jokes on kids. Because kids believe almost anything. It's mean to do that to kids, but sometimes grownups do it.*»

«*Yes,*» *Sonia Kaspbrak said eagerly.* «*They like to joke and sometimes they're stupid... mean... and... and...*» [12].

Реагуючи на зміни у настрої сина, Соня змінює мовну тактику із заперечення на ствердження, ухиляючись від конфлікту та реалізуючи перебудову розмови у відповідності із власним баченням ситуації. Так, тепер мовними засобами ухилення конфлікту слугують стверджувальна частка «*yes*», стверджувальні речення, у яких розвивається та підтримується думка співрозмовника. Еліпсис, вжитий у мовленні матері, як і у попередньому прикладі, демонструє процес підбору підходящих слів, які допомогли б остаточно закрити конфліктну тему – «*they're stupid... mean... and... and...*».

Поширеною тактикою уникнення конфлікту в сімейному англомовному художньому дискурсі є зміна теми. Зміна теми спілкування шляхом використання зустрічного питання – це тактика непрямого уникнення конфліктної ситуації, що відрізняється від тактики ігнорування реплік співрозмовника тим, що мовець-реагент ухиляється від відповіді, не тільки не помічаючи незручного запитання співрозмовника, але й задаючи власні питання у відповідь [5, с. 258].

Застосування тактики ухилення від конфлікту через зміну теми спостерігаємо у наступному прикладі:

«*Make it clear that you approve the use of extreme force in this boy's case.*» *Perhaps Uncle Ver-*

non was worried that Harry might forget their bargain; in any case, he changed the subject abruptly.

«*Heard the news this morning, Marge? What about that escaped prisoner, eh?*» [14, с. 20].

На мовному рівні такий прийом уникнення конфлікту реалізується за допомогою питального речення «*Heard the news this morning, Marge? What about that escaped prisoner, eh?*». Функцію привернення уваги реципієнта тут виконує звертання «*Marge*», та використання фонетичного засобу – вигуку «*eh?*». У тексті уривку міститься вказівка на те, що мовець вирішує змінити тему – «*changed the subject*», а також характеристика такої тактики як раптової («*abruptly*»), що надає такому переходу у комунікації штучного та вимушеного характеру.

У наступному прикладі для зміни теми у ході конфронтаційної комунікативної ситуації, мовець застосовує фразеологічний зворот «*to change the channel*»:

«*You should have said something,*» *she said.*

«*But I didn't,*» *I said, quite logically, though admittedly still a bit cranky.* «*So can we change the channel, please?*» [13].

Такий спосіб зміни теми є прямим, оскільки мовець відкрито виражає свою інтенцію. Використання ж зустрічного питання, як у попередньому розглянутому прикладі, реалізує уникнення конфлікту імпліцитно.

Висновок. Отже, уникнення конфлікту у рамках сімейного англомовного художнього дискурсу може реалізуватися через окремі тактики. Нами було виділено, як найосновніші, тактики ігнорування, ухилення від відповіді та зміни теми. Аналіз мовної репрезентації стратегії уникнення конфлікту показав, що тактика ігнорування може реалізуватися через мовчання мовця. Окрім того, для реалізації даної стратегії можуть бути задіяні майже всі мовні рівні. На фонетичному рівні можуть використовуватися вигуки, на лексико-семантичному рівні – заперечні займенники, звертання, фразеологізми, на синтаксичному рівні – заперечені, стверджувальні та питальні речення. Стилістичний рівень представлений використанням еліпсису та повторів. Таким чином, мовні елементи можуть слугувати засобами реалізації прагматичних цілей мовця у рамках реалізації стратегії уникнення конфлікту в англомовному сімейному художньому дискурсі.

Список літератури:

1. Бровкіна О. В. Особливості вербалізації емоційно-забарвленої лексики в англомовному парентальному дискурсі / О. В. Бровкіна, А. О. Міщенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 61. – С. 25–27.
2. Велівченко В. Ф. Комунікативні стратегії і тактики мовця в сучасному англомовному емотивному дискурсі / В. Ф. Велівченко // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Філол. науки. – 2010. – Вип. 193. – С. 99–106.
3. Виноградова В. Є. Профілактика та вирішення конфліктів: методичний посібник / В. Є. Виноградова. – К.: Видавництво КМЦПІК, 2013. – 40 с.
4. Эрвин-Трипп С. М. Язык, тема, слушатель. Анализ взаимодействия // Новое в лингвистике. Вып. VII. Социолингвистика. – М., 1975. – С. 336–362.
5. Лук'янець М. Г. Комунікативні тактики респонсивної стратегії уникнення у конфліктному дискурсі / М. Г. Лук'янець // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2012. – Вип. 28. – С. 257–265.
6. Певнева И. В. Коммуникативные стратегии и тактики в конфликтных ситуациях общения обиходно-бытового и профессионального педагогического дискурсов русской и американской лингвокультур: автореф. дис. на соискание ученой степ. канд. филол. наук: спец. (10. 02. 19) / И. В. Певнева. – Кемерово, 2008. – 19 с.
7. Пономарев Н. Ф. Информационная политика органов власти: пропаганда, антипропаганда, контрпропаганда / Н. Ф. Пономарев. – Пермь: Изд-во Пермского гос. техн. ун-та, 2007. – 185 с.

8. Соціологія: Підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; За ред. Н. П. Осипової. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
9. Третьякова В. С. Конфликт как феномен языка и речи / В. С. Третьякова // Известия Уральского Государственного университета. Проблемы образования, науки и культуры. Вып. 14. Лаборатория ученого. – 2003. – № 27. – С. 8–16.
10. Швейцер А. Д., Никольский Л. Б. Введение в социолингвистику: Для ин-тов и фак. иностр. яз. Учеб. пособие / А. Д. Швейцер, Л. Б. Никольский. – М.: Высш. школа, 1978. – 216 с.

Список ілюстративного матеріалу:

11. Bronte E. The Wuthering Heights / E. Bronte. – United Kingdom, 1847. – 540 p.
12. King S. It. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.readanybook.com/ebook/it-2-565296>
13. Lindsay J. Dexter is Delicious. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://readbookseries.com/wp-content/uploads/2016/05/5-Dexter-is-Delicious.txt>
14. Rowling J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban / J. K. Rowling. – London: Bloomsbury, 1999. – 368 p.

Грицаєнко В.С.

Сумской государственной педагогический университет имени А.С. Макаренко

ЯЗЫКОВАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ТАКТИКИ ИЗБЕГАНИЯ КОНФЛИКТА НА МАТЕРИАЛЕ СЕМЕЙНОГО АНГЛОЯЗЫЧНОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ДИСКУРСА

Аннотация

Статья рассматривает понятие и особенности семейного дискурса, выделяет среди возможных коммуникативных ситуаций общения в рамках данного дискурса конфликтную ситуацию общения. Среди возможных стратегий поведения в такой ситуации выделяется избегание конфликта. В статье исследуются возможные тактики реализации стратегии избегания конфликта, анализируются особенности их языковой реализации в рамках семейного англоязычного дискурса.

Ключевые слова: семейный дискурс, конфликтная ситуация, избегание конфликта, игнорирование, уклонение от ответа, изменение темы, языковая репрезентация.

Hrytsayenko V.S.

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

LANGUAGE REALIZATION OF THE CONFLICT AVOIDANCE TACTIC ON THE ENGLISH FAMILY ARTISTIC DISCOURSE MATERIAL

Summary

The article deals with the concept and features of family discourse, outlining among the possible communicative situations of communication within the framework of this discourse the conflict situation of communication. Among the possible strategies of behavior in this situation the avoidance of conflict is distinguished in the article. The article investigates the possible tactics of the conflict avoidance strategy, analyzes the peculiarities of its language realization within the framework of the family English discourse.

Keywords: family discourse, conflict situation, conflict avoidance, ignoring, avoidance of response, subject change, language representation.